

Opredelitev in pomen dela in prostega časa:*Karl Marx*: delo je najpomembnejša primarna človeška dejavnost, s katero človek aktivno spreminja naravo in jo prilagaja svojim potrebam. Prav zavestno delo in izdelovanje delovnih orodij je človeka dvignilo nad živalski svet. Z delom se človek osvobaja naravne nujnosti in spreminja naravo in samega sebe. Delo je odigralo poglavito vlogo v učevočenju in je zato *temeljna razsežnost človekove eksistence*. Vsaj del ljudi mora v družbi vsaj določen čas delati. Ljudje morajo ustvarjati dobrine in opravljati storitve, s katerimi *zadovoljujejo svoje potrebe in potrebe drugih*. Te so *primarne*, biološke: hrana, pijača, obleka, bivališče, ter *sekundarne*, kulturne. Opredelitev dela je vedno družbeno določena, značilna za določeno družbo v določenem času. znotraj same družbe so lahko nestrinjanja glede vprašanja, kaj je delo. **Delo** je povezano s časom, ko proizvajamo dobrina in storitve za neposredno ali posredno zadovoljevanje potreb. Vključuje človekov fizični in mentalni napor, veščine, spretnosti in znanje, ki so za to potrebni. Delo je temelj ekonomskega sistema, tega pa sestavljajo vse institucije, v okviru katerih potekajo proizvodnja, menjava, delitev in poraba dobrin in storitev. **Faze dela:** priprava(kako delo poteka,priprava surovin&pripomočkov,organizacija,delitev vlog,rodi se ideja) ,**izvedba** (izvršitev plana,izdelovanje končnega produkta),**kontrola**(preverimo kakovost izdelka),**prodaja**(končni produkt postavimo na trg).**Prosti čas** je del zunajdelovnega časa, ko si dejavnosti svobodno izbiramo. Z razvojem kapitalizma&industrializacije se je delo kot proizvodnja dobrin in storitev kakovostno, prostorsko&časovno ločilo od vseh drugih področij življenja. **Zunajdelovni čas** je ves tisti čas, ko ljudem ni treba biti na delovnem mestu; lahko je zapolnjen z nujnimi obveznostmi(gospodinjsko delo). **Značilnosti dela (zaposlitve):** poteka v točno določenem delu dneva, je plačano, z denarjem kupujemo dobrine&storitve, poteka v za to določenih organizacijah. **Samozaposlitve:** delamo z lastnimi proizvajalnimi sredstvi;lahko je **individualna ali kolektivna**. **Formalno**(plačano,priznan status dela,družba ga skuša regulirati,poteka v točno določ.organizacijah) &**neformalno**(neplačana produkcija dobrin&storitev,ni priznan status dela);delo; neformalno delo je delo na črno ali **siva ekonomija**(gostinstvo,trgovina,gradbeništvo). **Brezdelje** je **organizirano nedelo**: zlasti velja za gospodinjsko delo. Racionalna delovna disciplina je zahtevala disciplinirano brezdelje. Brezdelje je postalo čas nakupovanja potrošnih dobrin&storitev. V brezdelju se delovna sila telesno&kulturno oskrbi&okrepi. **Tehnična delitev dela:** Delovni proces je pri izdelavi izdelka razdeljen v faze oz.delovne naloge. **Sektorji:** *primarni* (kmetijstvo), *sekundarni* (industrija), *terciarni-storitveni* (solstvo,trgovina,bančništvo,...), *kvartarni* (telekomun.,rač.tehn.) *v mod.družbah prevladujeta 3.&4.sektor, v manj razvitih pa 1.&2. **Odnos med delom&prostim časom v kapital.družbi:***Ande Gorz*: Kapital.sistem oblikuje v prostem času pasivnega potrošnika,ki ga agresivna reklama sili v nakup&potrošno izdelkov&vključevanje v industrijo zabave. **H.Marcuse**: Prosti čas usmerjajo tržne potrebe,ki jih vsiljujejo množična občila,ki jih nadzira vladujoči razred.Potrebe so lažne,če nimajo za rezultat resničnega samouresničevanja&zadovoljstva.Industrijski delavec je odtujen od vseh področij svojega življenja. **T.Burns**: Prosti čas omogoča oblikovanje lastnega sloga,ko izbiramo&načrtujemo med različnimi možnostmi. **Poznamo razl.tehnologije: obrtna** (delavec je prisoten v vseh 4ih fazah dela),**mehanizacija** (delavec je pripomoček stroja,stoji ob tekočem traku&dela vedno enake gibe),**avtomatizacija** (v predelavi surovin&izdelavi končnega izdelka ni več potrebna človekova prisotnost;oz opravljaajo stroji,ki so pod avtomatsko kontrolo),**informacijska**(=**kibernetizacija**:proizvodne procese upravljajo rač.,stroj prevzame nadzorovalno funkcijo). **Tehnologija vpliva na:** poklicno&izobrazbeno strukturo,produktivnost dela,organizacijo dela,doživljanje dela,položaj delavca v delovnem procesu,dolžino delovnega časa. **Taylorizem:** Management ima nadzor nad delovnim procesom&delovno silo. Zbral naj bi vsa tradicionalna znanja delavcev& ta znanja omejil na pravila,zakone,obrazce.Miselna dela naj bi se prenesla iz delavnic v oddelke za načrtovanje.Management planira&da vsakemu delavcu navodila s podrobno razčlenitvijo,kaj naj dela.Velika tehnična delitev dela,čas vsakega giba je bil normiran.Ločenost faze načrtovanja,izdelovanja,kontrola. **Fordizem:** je organizacija dela,ki vključuje uporabo tekočega traku,ki nadzira hitrost dela.Omogoči množično proizvodnjo standardiziranih izdelkov za množični trg.Razširitev delovnih nalog;delavec nadzira še kakovost izdelka ali vzdržuje opremo.**Značilnosti dela za tekočim trakom:** + ni velike odgovornosti,ni hujšega fizičnega dela,veliko delovnih mest,ne zahteva visoke izobrazbe. – rutinsko.monotono,dolgočasno, nezanimivo,ne spodbuja kreativnosti,ni velike možnosti napredovanja. **Delo in odtujitev(alienacija): Marx**: Delo kot temeljna človek.dejavnost je za Marxa izključno za človek.srečo&samouresničitev.Odtujitev pomeni,da ljudje ne morejo najti zadovoljstva&samouresničitve pri opravljanju svojega dela ali v proizvodih lastnega dela.Ker je delo družbena dejavnost,se ljudje odtujujejo tudi od drugih ljudi(skrb&humanost do drugih).Delo postane le sredstvo za preživetje. **Za Marxa temeljni izvori odtujitve:** v razredni družbi postanejo izdelki tržno blago(delavec izgubi povezanost z izdelki svojega dela), ekonom.bazi družbe&privatni lastniki proizvajalnih sredstev, povečana specializacija delitve dela. **Kritika konfl.nazorov o odtujenosti dela:** konfl.nazor(i)(marx,marcuse) temeljijo na nejasni sliki o tem,kaj bi ljudje lahko bili,o neki domnevi o človek.naravi,ki je ni mogoče dokazati. **Odtujitev** postane bolj očitna z menjavo in denarjem,kot sredstvom te

menjave. Proizvodi dela postanejo samo še blago na trgu,delavec ne čuti nič do njega. **Stopnja odtujenosti delavcev v delov.procesu** (*Robert Blauner*):stopnja nadzora nad delov.procesom,stop.pomena&smisla,ki ga najdemo v svojem delu,stop.do katere so integrirani v del.proces,stop.do katere so angažirani pri svojem delu. *Blaunerjeva opredelitev odtujitve:* Odtujitev razume z vidika pomena&doživljanja dela,ki je posledica učinkov proizvodne tehnologije.Po njegovem mnenju se delavci v avtomatizirani tehnologiji počutijo najmanj odtujeni,to pa zato ker ima delavec odgovornost&nadzor nad delov.procesom,ki vzpostavi smisel&pomen dela, delavec vidi&čeni svoj prispevek h končnemu izdelku,čuti se povezan s kolektivom. **Izbira dejavnosti v prostem času:** (*S.Parker*):vplivajo stopnja avtonomije,zavzetost pri delu,zadovoljstvo z delom. **3 osnovni vzorci dela&prost.časa po Parkerju:**vzorec razširitve(delo=osrednji življ.interes),vzorec nevtralnosti(dejavnosti dela&p.časa se razlikujejo),vzorec opozicionalnosti(delo ostro ločeno od p.časa).**Kritika te teorije:** poleg narave na p.čas vpliva tudi druž.življenje,spol,starost,nacionalna kultura(v Ang.so usmerjeni na dom&družino,Amerika pa del.etiki&posam.dosežkom).Instrumentalni odnos do dela:pojmovanje&doživljanje dela kot sredstva za doseganje drugih ciljev(denar,dobrine,aktivnosti v p.času). **Etika prostega časa:**ker delo daje večini populacije premalo možnosti za samoizpolnitev,postaja p.čas osrednji življ.interes.V modernih ind.družbah elite vse bolj načrtujejo&organizirajo del.aktivnosti del.sile.Delavci se umikajo v brezbriznost do dela&širše okolice v varnost družine&prijateljev. **Vpliv p.časa na delo:** želja po visokih dohodkih vpliva na izbiro poklica,stališča do podjetja,zadovoljstva z delom,pogled na vlogo sindikata,izbiro kraja službe. **Spol&prosti čas:** ženskam je dostopnih manj možnosti za preživljanje p.časa,težje pozabijo na delo,saj skrbijo za gospodinjsvo.Ženske težje načrtujejo p.čas,imajo manj denarja kot moški,od njih se pričakuje da bodo izbrale dejavnosti vezane na dom&družino.**Sindikati:**so(bile) najbolj množične organizacije zaposlenih,njihov temeljni cilj pa je ekonomska zaščita zaposlenih.Sindikarno gibanje je nastalo kot sredstvo vzpostavljanja moči med delodajalci&zaposlenimi.Sčasoma so jih sprejeli kot legitimne organizacije.Najpomemb.sredstvo je kolektivno pogajanje(rezultat=pogodba),s katero določajo plačo,dopust,soc.zavarovanje,varnost,...Sindikat izgublja svojo vlogo;upada št.zaposlenih,vse za kar so se borili.je uzakonjeno&samoumevno.**Pomen zaposlitve:** na delovnem mestu preživimo velik del svojga življ.,za veliko ljudi je gl.vir dohodkov,določa status (ekon.stanje,družb.ugled&moč)posamez.,prinaša neke soc.pravice. **Poklici&profesije:** poklic=relativno stalen vzorec vedenja,ki posamez.omogoča preživljanje&določa njegov splošno družb.status. **Razlike: profesija**-temelji na sistematični teoriji&avtoriteti strokovne sodbe,uživa posebno podporo,zanimanje,dostop do profesije je omejen,pripadniki gojijo prof.kulturo,se vključujejo v prof.združenja,imajo oblikovano prof.etiko. **poklic**-osnovan na rutini&izkustvu,nima toliko podpore,zanimanja,pripadniki so tudi v združenjih vendar nimajo večjega vpliva. **Brezposelnost:** je nujen spremljajoč pojav tržnih gospodarstev.**Družbena porazdelitev brezposelnosti, dejavniki:** razred(nezaposlenosti je več v nižjih slojih),starost(zlasti med mladimi,za starejše je dolgoročnejši problem),etničnost(visoka stopnja med etnič.skupinami), spol, regija(višja stopnja v regijah,ki so tradic.odvisne od težke industrije).**Vzroki: frikcijska**- je kratkotrajna&posledica prehodov delavca iz podjetja v podjetje, je neizogibna v dinamičnem gospodarstvu(ko iščemo novo službo ali čakamo na novo del.mesto), **strukturna**-izhaja iz neusklajenosti med ponudbo&povpraševanjem po določ.poklicih(na razpolago so del.mesta&delavci,ki ne ustrezajo), **sezonska(ciklična)**- je posledica nihanj v proizvodnji(manj del.mest kot del.sile; nova tehnologija rabi manj del.sile,del.mesta se selijo v dežele s cenejšo del.silo).**Posledice: za družbo:**nižji standard,manjša moč sindikatov,pritiske na šibke družb.skupine(ženske,priseljenci),porast družb.kriminala,večajo se etn.&rasne napetosti.**za posameznika:** finančne&psihološke stiske,poslabša se kvaliteta preživljanja p.časa,slabo duš.zdravje. **za skupnost:** škodo utrpi lokalno gosp.-pade kupna moč prebivalstva,utrpijo trgovine,lokali,več je kriminala,ukvarjanja z drogo. **Brezposelnost&spol:** nekateri so domnevali,da je to velik problem moških,vendar je za njih to osrednji vir identitete,ženske se potrjujejo kot matere&gospodinje. Zadnje raziskave to zanikajo,nezaposlene ženske se čutijo osamljene,pogrešajo družab.stike&občutek za smisel,mnogo jih je ločenih,ovdovelih,neporočenih,zato so odvisne od svojih plač. **V Sloveniji:** z osamosvojitvijo se je povečala: gospodarsko je bila vezana na jugo.republike, z razpadom Yu.je izgubila velik del tržišča.V socializmu je bila polna zaposlenost,več je blo del.sile,kot je je rabila-navidezna zaposlenost. **Ugotavljanje brezp.:**registrirana(vsi ki so na zavodu), po metodi ILO z anketo(tisti brez plačane zaposlitve,so iskali zaposlitev v zadnjem času ali čakajo na delo). **Strukt.spremembe zaposlenosti v postind.družbah:** možnost zaposlovanja v terc.sektorju, zmanjševanje deleža manualnega dela zaradi tega je večji delež ženske del.sile,spremenjeno razmerje med belimi&modrimi ovratniki v korist belih,naraščanje brezpos.med manj izobraženimi,splošna rast brezp.kot posledica tehnol.intenzivnosti namesto delovne intenzivnosti.